

12 Запаско Я.П. Мистецтво книги на Україні в XVI-XVIII ст. – Львів: видавництво ЛДУ, 1971. С.143

SUMMARY

Lidia Savchuk

FROM THE PROFUNDITIES OF BOOK-PRINTING TRADITION (ON THE BASE OF “APOSTLES” FROM THE MUSEUM’S COLLECTION)

The article consists of the description of three Lviv’s printed “Apostles” from the collection of Lviv’s museum of religion history. This is watched the history of Lviv’s Stauropigian brotherhood’s and Mychajlo Slioska’s typographies, which these ancient printed books originate from. The large attention is given to the book’s artistic decoration.

Key words: ancient printed books, “Apostle”, Lviv’s Stauropigian brotherhood (fraternity), Mychajlo Slioska, engraving.

Надія Полянська,

магістр історії, науковий співробітник
Львівського музею історії релігії

ЖИВОПИС З ФОНДІВ КОЛИШНЬОГО МУЗЕЮ ІМ. КНЯЗІВ ЛЮБОМИРСЬКИХ У КОЛЕКЦІЇ ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ

На прикладі картин із колекції Львівського музею історії релігії, висвітлено історію творення збірок львівських музеїв протягом XIX–XX ст., у т. ч. першого львівського музею – Музею ім. князів Любомирських, відділу Національного закладу ім. Оссолінських.

Ключові слова: Львівський музей історії релігії, Музей ім. князів Любомирських, Національна галерея міста Львова.

У Львові сьогодні працює понад сорок музеїв. Історія більшості з них, у т. ч. і Львівського музею історії релігії (ЛМІР), розпочинається не з дати заснування чи відкриття. Адже історія музею – це історія пам’яток, що в ньому зберігаються. Фондова колекція ЛМІР формувалася через закупівлі, музейні експедиції та дари приватних осіб, а також завдяки передачі значної кількості експонатів з фондів Львівського історичного музею, на базі якого і створювався ЛМІР і колекції якого також поповнювалися за рахунок інших музейних збірок.

Збереження пам’яті та дослідження історії музеїв-попередників є завжди актуальною й потрібною справою. Тому метою статті поставлено вивчення

процесу творення музейних фондів у місті Львові в XIX–XX ст., і на цій підставі – висвітлення історії деяких експонатів ЛМІР. Об'єкт дослідження становлять декілька десятків картин, що були передані Львівському музею історії релігії та атеїзму (таку назву мав у радянські часи ЛМІР) Львівським історичним музеєм у 1973 р., до якого, своєю чергою, вони потрапили з тодішньої Львівської картинної галереї (тепер – Львівська національна галерея мистецтв) у 1967 р. Всі вони походили з різних львівських музейних і приватних колекцій, зокрема і з музейної збірки князів Любомирських. Основою для написання статті стало опрацювання інвентарних книг Львівського музею історії релігії, Львівської національної галереї мистецтв, каталогів Музею ім. князів Любомирських, що видавались як наприкінці XIX, так і на початку XXI ст.

Першим музеєм Львова став Музей ім. князів Любомирських, на той момент “Musaeum Lubomirscianum”, частина Національного закладу ім. Оссолінських, або “Оссолінеуму”.

Після того як незалежна держава Річпосполита зникла з політичної карти Європи, поляки опинилися перед загрозою втрати не тільки політичної самостійності, але й національної самоідентифікації. Тому виникла гостра потреба у появі інституції бібліотечно-музейної, котра була б здатна нагадувати наступним поколінням поляків, ким були їхні предки, які вони мали традиції, літературу, чому втратили свою незалежність. Граф Єжи Оссолінський, маєтності котрого перебували після 1772 р. вже в межах Австрійської імперії, вирішив організувати таку інституцію у Львові. 18 листопада 1816 р. він надіслав до імператорської канцелярії у Відні “Заяву про заснування публічної бібліотеки під іменем Оссолінських у Львові”¹.

Однак граф Оссолінський розумів, що не зможе самостійно утримувати таку установу (хоча б тому, що його колекція складалася переважно з книг – для ефективного виконання його задуму потрібен був партнер. Вибір графа впав на Генріка Любомирського з Пшеворська, відомого колекціонера і знавця мистецтва². Між ними 25 грудня 1824 року була підписана угода, згідно з якою Любомирський на базі колекції, що зберігалася тоді в його маєтку в Пшеворську, мав створити музей – частину “Оссолінеуму”, а також отримував посаду “літературного куратора” цього закладу³. Вказана дата і вважається датою заснування першого львівського музею.

Генрік Любомирський народився 1771 р. в рівненському палаці – одній з найкращих магнатських резиденцій Волині. Його батько Юзеф, київський каштелян, був масоном, членом-фундатором Об'єднання приятелів Конституції 3 травня, але більш відомий як картяр, що через цю згубну пристрасть довів свої фамільні маєтки до руїни. Мати Генріка – Людовіка з Сосновських, більш znana в польській історії – завдяки своїй романтичній історії кохання з Тадеушем Костюшом.

У шестилітньому віці Генрік виїхав до своєї тітки – Ізабелли з Чарторийських Любомирської, котра опікувалася ним до своєї смерті. Ізабелла активно співпрацювала з художниками, скульпторами, архітекторами, котрі допомагали їй у відбудові та перебудові маєтностей Любомирських у Вілнові, Пшеворську, Ланьцуті та ін.

Протягом 1785–1790 рр. Генрік разом із тіткою здійснив *Grand Tour* у Європою (обов'язкову тоді освітню поїздку для молодих аристократів). Спіль-

но з ними подорожував і Станіслав Костка Потоцький – зять Ізабелли та засновник першого польського публічного музею у Віланові. Під час свого Grand Tour'у молодий Генрік Любомирський познайомився з Гете, Гердером, Джеферсоном та багатьма іншими видатними європейцями того часу. Основною метою цієї подорожі були відвідини архітектурних та історичних пам'яток, ознайомлення з європейським мистецтвом і закупівля цінних творів для власних колекцій.

Як дар на повноліття Генрік Любомирський отримав від Ізабелли маєток у Пшеворську, разом із колекцією, що там зберігалася. А після смерті тітки у 1816 р., успадкував маєток у Відні, теж разом з мистецькою збіркою, а також частину колекції з Ланьцута. Таким чином він отримав близько 170 картин, у т. ч. авторства Домінічіно, Караччі, Брейгеля, Рембрандта, Пуссена.

На жаль, не маємо документів, що свідчили б про інші джерела поповнення його колекції. Сам Генрік Любомирський, не володіючи такими коштами, як Ізабелла Любомирська, збирав переважно графіку і нумізматику.

Першим даром для музейної колекції стали чотири картини, надані графом у 1826 р. Згодом, протягом десятиліть, він дарував ще і ще. Надходження від нього зазначалися в інвентарях як "Zbior Lubomirskich"⁴.

Є. Оссолінський помер у Відні 1826 р., так і не дочекавшись відкриття закладу. Тепер його очолив Генрік Любомирський, однією з перших справ якого стало переправлення бібліотеки Оссолінського до Львова. 1827 рік вважається першим роком повноцінного функціонування Національного закладу ім. Оссолінських, коли розпочала свою роботу друкарня, в 1832 р. відкрито читальний зал⁵.

Тільки у 1869 р. колекцію Любомирських перевезено до Львова, а через два роки – відкрито Музей ім. князів Любомирських. З 1868 до 1881 р. куратором закладу був син Генріка – Єжи Любомирський, а після 1881 до 1944 р. – син Єжи – Анджей Любомирський⁶. У музею було чимало меценатів, котрі дарували йому власні збірки. Зокрема, 1870 р. майор Кароль Кухнль (Kuhnł) заповів місту 130 цінних картин і 1660 гравюр, але Львів, не маючи приміщення для експонування цієї колекції, подарував її музею⁷. Згідно з інвентарями 1826 і 1926 рр., на початку в фондах "Оссолінеуму" налічувалося 67 полотен, а через сто років – уже 1042.

Музей складався з таких відділів:

1. Археологічно-історичні пам'ятки;
 - а) археологічні пам'ятки кам'яного, бронзового і залізних віків;
 - б) археологія з писемного періоду, нумізматики, антикваріат, дипломи, автографи, печатки, історичні зображення і давні мистецькі речі.
2. Історично-меморіальні пам'ятки (клеюди, зброя і т. д.).
3. Мистецтво.
4. Кабінет зброї.
5. Інше⁸.

Розташовувався за адресою: вул. Оссолінських, 2 (тепер – вул. В. Стефаника), вхід був вільний.

Окремий зал цього музею було присвячено історії релігії. На першому поверсі, в I залі експонувалися релігійні пам'ятки і предмети культу. На тлі давнього едвабного гобелену з гербами воеводи М. Матчинського висіли карти-

ни XV–XVIII ст. Окрім того, в цій залі можна було побачити і православні ікони, юдейські підсвічники, давньоєгипетські й індуїстські “предмети культу”⁹.

“Оссолінеум” і Музей ім. князів Любомирських належали до найважливіших науково-культурних польських установ, і після 1918 р., коли Польща знову стала незалежною державою й отримала змогу розбудовувати також державні польські інституції, вони не втратили свого значення й авторитету.

1940 року на базі Національної галереї міста Львова створено Львівську державну картинну галерею – до неї також увійшли колекції Музею ім. князів Любомирських, Українського національного музею, націоналізовані збірки Дзедушицьких, Голуховських, Бадені, твори образотворчого мистецтва з музею Ставропільського братства, Духовної семінарії, Львівського Архидієцезіального музею, замків у Красічині, Підгірцях та ін.¹⁰

В експозиції та фондах ЛМІР є шість картин з колишньої збірки Музею ім. князів Любомирських. Це полотна: “Вакханалії”, “Діана і Ендімійон”, “Юпітер і Іо”, “Апофеоз віденської відсічі”, “Вигнання з раю” та “Зняття з хреста”. Перші дві входять до т. зв. “Zbioru Lubomirskich” – основи колекції. Картина “Діана і Ендімійон”, невідомого французького художника XVIII ст., олія на полотні, 60,5x45 (см), має інвентарний номер ЛМІР – Ж–113, згадується в старих інвентарях Любомирських до 1826 р. і в 1828 р. У т. зв. “старому каталозі” картин Любомирських вона вміщена під номером 276. 1940 року передана до Львівської картинної галереї, 1967 р. – до Львівського історичного музею, звідти в 1973 р. – до Львівського музею історії релігії і атеїзму¹¹. Така ж історія переміщень і в усіх наступних полотнах. Картина “Вакханалії”, невідомого німецького художника XVIII ст., олія на полотні, 30,5x76,5 (см), має номер ЛМІР Ж–185, у “старому каталозі” зазначена під номером 256. Так само як і попередній твір, належить до “Zbioru Lubomirskich”. У Львівській національній галереї мистецтв є схоже за композицією та історією полотна з тією ж назвою. Розміри цих творів дозволяють стверджувати, що першопочатково це були “супрапорти” – картини, котрі вміщували над входом до кімнат, своєрідні панно. На композицію картини, очевидно, вплинули “Вакханалії” Рубенса (1615 р.)¹².

Наступні два полотна фігурують у друкованих каталогах Музею Любомирських.

Картина Корнеля Шлегеля “Апофеоз віденської відсічі” або “Апофеоз звільнення Відня”, олія на полотні, 129x92 (см), ЛМІР Ж–161. Її автор Корнелій або Корнело Шлегель народився 1819 р. в Станіславові (тепер м. Івано-Франківськ), а помер 1870 р. у м. Львові. Малярства навчався у Львові, а потім у Відні. Після повернення до Львова у 1847 р. пропагував ідею створення місцевої картинної галереї. Вихований на традиціях німецького та австрійського малярства, відомий картинами на історичну тематику, також є автором значної кількості портретів тогочасного львівського міщанства й аристократії¹³.

На полотні зображено св. Леопольда й ангела з книгою, де написано: “I byl zeslan czlowiek ktoremu imie bylo Jan” (І було послано чоловіка, ім’я якого Ян). У глибині картини показано поляків, що моляться, і місто Відень. “Старий” номер – 95¹⁴.

Ще одна картина – “Юпітер і Іо”, копія картини Кореджжо (1630 р.), олія на полотні, 141x85 (см), ЛМІР Ж–370. “Старий” інвентарний номер – 749. Дар пана Моравецького¹⁵.

Твори “Вигнання з раю” та “Зняття з хреста” були описані пізніше. Перший з них – невідомого художника XVIII ст., олія на дереві, 24х49,5 (см), ЛМІР Ж–149, в інвентарних книгах Львівської національної галереї мистецтв позначений як твір з колекції Музею князів Любомирських, інвентарний номер 549 і каталожний номер Л (тобто “Любомирські”) / 277. Картина “Зняття з хреста”, невідомого художника німецької школи XVIII ст., олія на полотні, 56х33 (см), має номер Л / 276.

Слід також згадати і про надходження до ЛМІР з фондів інших музеїв. Йдеться, зокрема, про полотна з колишніх Національної галереї міста Львова, колекцій Костянтина Бруницького і Леона Пінінського, Українського національного музею, Римо-католицького архидієцезіального музею ім. Яна Длугоша.

Рішення про створення галереї прийнято 13 лютого 1907 р., коли було ухвалено закупити колекцію поміщика Івана Яковича. Більшість картин цієї збірки належали колись польському королеві Станіславу Августу, родом Потоцьких, Пшездецьких, Дембовських. Спочатку твори мистецтва розмістилися в міському архіві. Оскільки власного приміщення певний час галерея не мала, то експозицію розташували в залах Художньо-промислового музею. Частина колекції експонувалася там до вибуху Другої світової війни. Але вже в 1913 р., за заповітом професора Львівського університету Владислава Лозинського, його колекція перейшла у володіння галереї, а ще через рік син Владислава, Володимир Лозинський продав батьківський будинок, колишній палац Ізабелли Дзедушицької, магістратові, де й досі перебуває основна експозиція Львівської національної картинної галереї (за адресою: вул. Стефаника, 3). Протягом міжвоєнних років колекція галереї постійно поповнювалася, завдяки дарам приватних осіб та закупівля магістрату¹⁶.

1938 року до Миської галереї були передані частини збірок К. Бруницького і Л. Пінінського¹⁷. (Граф Леон Пінінський (1857–1938 рр.) – професор римського права, викладач Львівського університету. В 1898–1903 рр. – намісник Галичини. Був відомим колекціонером, свою збірку заповів Вавелю, Оссолінеуму та ін.). До речі, ці колекціонери були сусідами – обидвоє мешкали на вулиці Матейка¹⁸.

З Національної галереї міста Львова до ЛМІР перейшло найбільше творів. Серед них вартує згадати два полотна, що були подаровані галереї приватними особами. У 1919 р. Юлія Муссіалова передала Миській галереї свою невелику, але цінну колекцію картин львівських художників¹⁹, серед яких – “Смерть Авеля”, невідомого автора німецької школи XVIII ст., олія на полотні, 65х48,5 (см), ЛМІР Ж–150, номер галереї – Н І/291. Ще одним меценатом галереї був граф Станіслав Бадені, котрий збагатив галерею декількома цінними творами мистецтва²⁰, у т. ч. картиною “Свято Суккот” художника Л. Шершевського, олія на полотні, 68х55 (см), ЛМІР Ж–181, номер галереї – Н ІІІ/1089.

До колишньої збірки Пінінського належали два полотна: “Гріхопадіння Адама і Єви” та “Викрадення Європи”. Картина “Гріхопадіння Адама і Єви” створена невідомим художником німецької школи XVIII ст., олія на полотні, 47,2х37,3 (см), ЛМІР Ж–148, має номер П/3757, а також напис на заднику: “PANSTWOWE ZBIORY SZTUKI”, який свідчить про те, що ця картина була призначена, згідно із заповітом Леона Пінінського, для колекції Вавеля,

проте через Другу світову війну залишилась у Львові. “Викрадення Європи” – невідомого італійського автора XVIII ст., олія на полотні, 144x66 (см), ЛМІР Ж–112, має номер П ІІ/71.

До теперішньої збірки ЛМІР входять дві картини з колекції графа Костянтина Бруницького “Поклоніння волхвів” і “Аврора”. Перша з них – невідомого художника XVIII ст., дерево, слонова кістка, пергамент, ЛМІР Ж–393, має номер колекції Бруницьких – Бр І/13, а друга також невідомого художника, що є копією однойменної фрески Гвідо Рені (1612–1614 рр.), олія на полотні, 32x75 (см), ЛМІР Ж–239, має номер Бр І/2.

Львівський музей історії релігії не є першим релігійним музеєм Львова. Найдавнішою такою установою був Музей Ставропігійного інституту, створений в 1889 р. Антонієм Петрушевичем та Ісидором Шараневичем. Наступну – “Церковний музей” – фундовано митрополитом Андреем Шептицьким в 1905 р. (згодом, реорганізовано 1913 р. в Національний український музей), Музей Львівської католицької архидієцезії ім. Яна Длugoша засновано в 1916 р. Йозефом Більчевським, Юдейський музей – в 1934 р. Були і інші, менші проекти, що не встигли перетворитись у великі музеї через початок Другої світової – Український музей греко-католицької Богословської Академії (1931 р.) та Вірменський архидієцезіальний музей, заснований архієпископом Йозефом Теодоровичем²¹.

З Українського національного музею походить картина “Мадонна – покровителька сім’ї бургомістра Меєра”, копія з “Дармштадтської Мадонни” Ганса Гольбейна Молодшого (1525–1528 рр.), олія на полотні, 80x60 (см), ЛМІР Ж–367, має номер цього музею – Укр/44.

З Римо-католицького архидієцезіального музею ім. Яна Длugoша до Львівського музею історії релігії перейшли три полотна із зображеннями святого і апостолів, невідомого художника австрійської школи XVII ст., олія на полотні, 54x39,3 (см), номери ЛМІР – Ж–162, 169, і 184, а Римо-католицького архидієцезіального музею – АД/44, 40 і 42, відповідно.

До речі, приміщення ЛМІР – колишній домініканський монастир – також має дотичність до історії музейництва у Львові. Протягом 1849–1895 рр. тут зберігалася колекція Павліковських, зібрана Йозефом Бенедиктом Павліковським (1770–1830 рр.) – бургомістром Перемишля, Йозефом Гільбертом Павліковським (1793–1852 рр.) і Яном Павліковським. Згодом її передано (1921 р.) до “Оссолінеуму”²².

У статті зроблена спроба опису історії невеликої частини однієї з фондів збірок ЛМІРy – збірки “Живопис”. На її прикладі показано, що експонати музею можуть не тільки “проілюструвати” певний процес, подію в релігійній історії, але й, окрім власної високої мистецької цінності, засвідчити розвиток музейної, а в ширшому контексті – культурної, історії нашого міста.

1 Juzwenko A. Jozefa Maksymilliana hrabiego Ossolinskiego i Henryka księcia Lubomirskiego Ustanowienie Narodowe / Adolf Juzwenko // Początki Muzeum Lubomirskich: dary Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Henryka Lubomirskiego / Grzegorz B. Mazur. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2008. – S. 2–3.

2 Ibid. – S. 8.

- 3 Ibid. – S. 9.
- 4 Długajczyk B., Machnik L. Jozef Maksymillian Ossolinski i Henryk Lubomirski oraz ich kolekcje // Początki Muzeum Lubomirskich: dary Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Henryka Lubomirskiego / Grzegorz B. Mazur. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolinski, 2008. – S. 29–99.
- 5 Juzwenko A. Jozefa Maksymilliana hrabiego Ossolinskiego i Henryka księcia Lubomirskiego Ustanowienie... – S. 10.
- 6 Ibid. – S. 12.
- 7 Muzea gminy miasta Lwowa = Musées municipaux de la ville de Lwów / Opr. Karol Badecki i i. – Lwów: Nakł. Gminy miasta Lwowa, 1929. – S. 11.
- 8 Pawłowicz E. B. Muzeum imienia Lubomirskich / [E. Pawłowicz]. – Lwów: Z Drukarni Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1905. – S. 6–7.
- 9 Muzeum im. Książąt Lubomirskich. Przewodnik tymczasowy / Muzeum im. XX. Lubomirskich
- 10 Львівська галерея мистецтв: [мистецький альбом] / [авт. текстів: А. Банцекова та ін.]. – Львів: Гердан Графіка, 2006. – С. 5.
- 11 Początki Muzeum Lubomirskich: dary Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Henryka Lubomirskiego / Grzegorz B. Mazur. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolinski, 2008. – S. 146; Muzeum im. Książąt Lubomirskich (Lwów). Katalog Muzeum imienia Lubomirskich / Zakład Narodowy im. Ossolińskich. – Lwów: Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1877. – S. 78; Muzeum imienia Lubomirskich / Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. – Lwów: Nakł. Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1889. – S. 122.
- 12 Początki Muzeum Lubomirskich... – S. 148; Muzeum im. Książąt Lubomirskich (Lwów)... – S. 89; Muzeum imienia Lubomirskich. – S. 133.
- 13 Arcydzieła malarstwa polskiego w zbiorach Lwowskiej Galerii Sztuki / [oprac. kat., tł. Igor Chomyn; red. Danuta Godycka, Katarzyna Dziurlikowska; Państwowa Galeria Sztuki w Sopocie]. – Sopot: Państwowa Galeria Sztuki, 2003. – S. 32.
- 14 Muzeum im. Książąt Lubomirskich (Lwów)... – S. 101.
- 15 Muzeum imienia Lubomirskich. – S. 749.
- 16 Львівська галерея мистецтв – [мистецький альбом]. – С. 4.
- 17 Львівська галерея мистецтв: путівник / текст Юрія Бірюльова. – Львів: Центр Європи, 2003. – С. 4.
- 18 Rakowski G. Lwów / [Grzegorz Rakowski]. – Białystok: Oficyna Wydawnicza “Rewasz”. – S. 203.
- 19 Szelest D. Dzieje zbiorów polskiego malarstwa w Lwowskiej Galerii Obrazów / Dmitrij Szelest [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.lwow.home.pl/galeria/galeri.html>.
- 20 Ibid.

- 21 Skrzydlewska B. Lviv Religious Museums – the History and the Collections from the Mid-19th Century to the Outbreak of the Second World War / Beata Skrzydlewska // Religious Museums – the Mirror of the Culture of the Polish-Ukrainian Borderland. The Past and the Present / A. Frejlich, B. Skrzydlewska. – Lublin, 2008. – С. 16–17.
- 22 “Przewodnik turystyczny po Lwowie” [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.lwow.home.pl/przewodnik36/muzea.html>.

SUMMARY

PAINTINGS FROM THE FORMER “MUSEUM OF PRINCES LUBOMIR-SKIH” IN THE COLLECTION OF THE LVIV MUSEUM OF THE HISTORY OF RELIGIONS

The article showed, in the case of paintings from the collection of the Lviv Museum of the History of Religions, the history of creating collections of Lviv museums during the XIX–XX centuries, including the first Lviv’s museum – Museum of Princes Lubomirskih, part of “Ossolineum”.

Keywords: Lviv Museum of the History of Religion, Museum of Princes Lubomirskih, Lviv National Gallery.

Юрій Стецик,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри давньої історії України
та спеціальних історичних дисциплін

Дрогобицького державного педуніверситету ім. І. Франка

ПАРАФІЯЛЬНІ ЦЕРКВИ СЕЛА ОПАКА ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВІЗИТАЦІЙНИХ ОПИСІВ (1780–1816)

На підставі вибіркового актів візитаційних описів за 1780 та 1816 рр. реконструйовано загальні риси архітектурної забудови, засади матеріального забезпечення та напрями діяльності парафіяльних церков.

Ключові слова: візитація, антимінс, вівтар, іконостас, парох, парафія.

У наш час спостерігається тривалий процес духовного відродження, який супроводжується відбудовою давніх сакральних пам'яток. У таких умовах актуалізується необхідність звернення до історичних витоків формування окремих парафій – як первинної ланки адміністративно-територіальної інфраструктури християнської Церкви.